

LITERARY STUDIES

 DOI 10.51582/interconf.19-20.02.2023.029

Літературна традиція дендизма в творах неоромантиків

Долга Наталя Миколаївна¹

¹ кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури;
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; Україна

Анотація.

В статті конкретизується сутність понять «денді» і «дендизм», окреслюються характерні ознаки даного явища; висвітлюються питання про дендизм в літературі; досліджуються особливості вияву проблематики дендизму в літературних доробках А. Конан-Дойла та її основні аспекти. Доводиться, що проблематика реалізується багатоаспектно за рахунок розробки таких сторін феномену дендизму як манера одягатися, манера поводитися у світському товаристві, а також шляхом актуалізації дендистського хронотопу і питомих для нього локусів.

Ключові слова:

дендизм
мода
джентльменський етос
фланерство
герой-денді
неоромантизм

LITERARY STUDIES

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з національно-маркованих цінностей англійської культури є дендизм. Як специфічний культурно-естетичний феномен, що, виникнувши в Англії на зорі XIX століття, з плином часу поширився не лише практично на усі європейські країни, але й проник у США, на африканський континент, дендизм широко висвітлюється у працях з філософії, історії моди, семіотики тощо (О.Б. Вайнштейн (2005), В. Бен'яміна (2012), Р. Барта (2000), О. Аронсона (2002) та ін.). Предметом спеціального аналізу в роботах науковців ставали такі аспекти дендизма, як внесок дендизма у розвиток чоловічого костюма [14], аристократичний культурний дискурс [17], міське фланерство [18]. Існує також ціла низка літературознавчих розвідок, в яких крізь призму дендизму розглядається життя і творчість таких знаних творчих особистостей як Шарль Бодлер (І. Хабета (2012), Оскар Вайльд (А. Сливчук (2014) та ін. При цьому, однак, і у вітчизняних, і у закордонних студіях дендизму практично відсутні праці, в яких би *системно* вивчалися прояви дендизму у творчості А. Конан-Дойла.

Пожвавлення інтересу до осмислення цього яскравого й суперечливого явища, що спостерігається останнім часом у зв'язку з сучасними тенденціями культурного й мистецького розвитку, недослідженість цієї грані літературних доробків А. Конан-Дойла й визначає актуальність обраної теми.

Аналіз досліджень та публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Як явище, дендизм виник і сформувався в Англії у XVIII– на початку XIX століття як реакція на зростаючу роль в суспільному і культурному житті стану багатих буржуа і поширився по всій Європі. Поток культурного експорту дендизм був занесений на північно-американський континент, що з огляду на специфічні для США демографічні чинники спричинило появу такого його відгалуження як «чорний (тобто негритянський) дендизм».

Сьогодні слово «денді» вживається як загальновизнаний термін на позначення соціально-культурного типу, що оформився у XIX столітті: чоловік, який підкреслено уважно стежить за естетикою зовнішнього вигляду і поведінки, вишуканістю мови. У такому значенні це слово увійшло й до української мови [9].

Т. Венедиктова (2022) наголошує, що денді як

LITERARY STUDIES

соціокультурний тип виникає в перехідну добу, коли стара аристократія ослаблена, а нова ще не готова вступити на її місце. У салонах зрілого XIX століття стара, аристократична, і нова, буржуазна, еліти зустрічались, перемішувалися. Обидві вони були не впевнені у собі, оскільки одна, з огляду на соціально-історичні обставини, була знесилена, інша ж ще не набрала повної сили [8]. Тому, як слушно наголошує Е. Уїлсон (2012), «дендизм був (і залишається) настільки ж суперечливим, як і те суспільство, що його породило» [12].

Також Т. Венедиктова (2022) зазначає, що дендизм виникає на перетині двох ідеологій (або способів відчуження), протистояння яких відбувалося протягом усього XIX століття. Це, з одного боку, Просвітництво з його культом раціоналізму, володіння собою, і, з іншого – ідеї, як ніби-то істотно протилежна, романтична ідея: життєтворчості, ставлення до себе як до витвору мистецтва, здатності отримувати насолоду від самотворення і самосприйняття [8].

Денді відтворює манери аристократа, хоча за походженням найчастіше належить до середнього класу. Тим самим він демонстративно і парадоксально, навіть з вагою долею саморуйнування протистоїть принципу урівнювання, диктатурі буржуазної «середини» і посередності. Саме таке соціально-критичне, протестне розуміння дендизму розвинув у своїй есеїстиці Шарль Бодлер [5].

Таким чином, денді досить вдало підлаштувались до нових соціальних умов: дендизм відповів на зміну культурно-історичних умов культом особистості, яка розкриває свою перевагу над суспільством через моду. При цьому важливим доповненням візуального образу денді була й манера поведінки, яка базувалася на «майстерному поєднанні сухості й невимушеності, шанобливості та дотепної зухвалості» [3]. На думку О. Вайнштейн (2005), завдяки відпрацьованій техніці швидкої зміни соціальних ролей, денді зробили «неймовірну річ: створили віртуальний зліпок аристократичного кодексу манер і дали його на озброєння будь-якому початківцю-честолюбцю» [6].

Чітке визначення сутності дендизма і співвіднесеності його внутрішніх і зовнішніх проявів дала А. Семенова (2009): «Дендизм – це панестетична опозиційність, загострена особистісна проблема зовнішнього оформлення внутрішньої

LITERARY STUDIES

свободи контрапозитивними (для кожної епохи і ситуації) засобами, насамперед естетичними. Дендизм – багаторівневе явище, ключовими, іманентними властивостями якого є опозиційність і волелюбність, а основні методологічні принципи дендизму (передусім літературного) зводяться до понять кемпа та спреццатури» [10]. Тут слід зазначити, що «La sprezzatura» – поняття, що характеризує ідеального придворного, який відрізнявся невимушеністю в усьому, що він робив. Це поняття першим вжив Б. Кастільоне ще в XVI столітті. Згодом цей принцип став одним із найпосутніших в дендистській моделі поведінки: створення в оточуючих враження особливої легкості і водночас досконалості – майстерність, досягнута, за словами О. Вайнштейн (2005), ціною великої роботи, але ретельно приховувана [6].

Е. Уїлсон (2012) стверджує, що денді – це «нова архетипічна фігура в ландшафті великих міст: людина, що з'явилася нізвідки, для якої по-справжньому реальною є тільки зовнішність» [12].

Засновником явища дендизму та винахідником стилю, який пізніше стали називати стилем англійського джентльмена, одним з найяскравіших представників став англієць Джордж Браммелл (Brummell, 1778–1840), якого називали «прем'єр-міністром елегантності». Браммелл – зразок для наслідування, його сприймали як головного арбітра англійської моди і стилю XIX століття. За загальним визнанням, йому був притаманний бездоганний смак, завдяки чому Браммелл став впливовою людиною, другом і консультантом в питаннях моди майбутнього короля Георга IV. Він різко вирізнявся на тлі чепурунів вищого суспільства, які приваблювали увагу загалу своєю екстравагантністю. Принципом Браммела була «помітна непомітність» (conspicuous inconspicuousness): він носив бездоганно зшитий одяг без афектації і поводився з усією можливою природністю. Його костюм був вираженням крайнього аристократизму натури. Низько оцінюючи суспільство, яке нездатне було досягнути форму культури, уособленням якої він був, Браммелл, проте, не порушував існуючих законів, але й не приховував свого презирливого ставлення, плузуючи з людей набагато більше знатних або впливових. Протистояння знаменитого денді світському товариству імпонувало Байрону, якому приписують вислів, що краще бути Браммелом, ніж

LITERARY STUDIES

Наполеоном.

Відома літературознавиця О. Вайнштейн (2005) у своїй докторській дисертації [6] та монографії [7] окреслює основні етапи розвитку дендизму в європейській культурі.

Перший період – британський дендизм перших десятиліть XIX століття. Центральною фігурою тут є, безумовно, Браммелл, аж до його від'їзду до Франції в 1816 році. Саме Браммеллу вдалося створити образ денді, завершений у всіх сферах – тілесності, костюма, поведінки. Головна заслуга Браммелла – затвердження нової економно-аскетичної естетики чоловічого костюма, орієнтованої на неокласицизм. Завдяки своєму авторитету лідера моди він зумів закріпити найважливішу тенденцію «великої чоловічої відмови», яка стала домінуючою в першій третині XIX століття.

Проте так само суттєво, що Браммелл винайшов особливу дендістську «риторику», що перетворює його жести і вчинки в текст культури, благо естетика пізнього романтизму повністю підготувала ґрунт для подібного сприйняття поетики *індивідуальної поведінки*. Його дотепні репліки і несподівані стилеві новації автоматично перекодували в численні анекдоти і легенди, які утворили стійкий шар міського фольклору. Цю програму мовної поведінки і життєтворчості потім відтворювали його шанувальники і послідовники. В епоху Регентства були сформульовані основні «правила» дендизма. Британський дендизм першого періоду реалізувався в основному на рівні соціальної практики, де демонструвалися і опрацьовувалися стилістика зовнішності і костюма, володіння манерами і, в кінцевому рахунку, весь спосіб життя.

У 1830-і роки естафета європейського дендизма переходить до Франції, тим самим відкриваючи другий період. Під впливом перекладу «модних» романів і англomanії у Франції зароджується свій варіант дендизма, характерні особливості якого – інтелектуалізм і безпосередній зв'язок з процесами оформлення європейського суспільства модерну. Дендизм перетворюється в філософію міського життя. У ньому виникають такі мотиви, фланірування, оптичні гри, життєтворчість через моду. Замість колишньої британської стратегії «винятковості» майбутні денді отримують набір раціональних рецептів елегантності. Браммеллівський чорний фрак, що був спочатку атрибутом його особистого унікального стилю, стає для

LITERARY STUDIES

середнього класу повсякденним костюмом, чому сприяє поширення виробництва готового одягу. У зв'язку з цим перебудовуються механізми візуального сприйняття: знакові деталі костюма відтепер сприймаються як головні «докази» при визначенні соціального статусу.

Третій період розвитку дендизму безпосередньо пов'язаний з європейським декадансом. Літературний канон дендизма продовжують романи «Навпаки» Жоріса-Карла Гюїсманса (1884), «Портрет Доріана Грея» Оскара Уайльда (1891) і «Зулейка Добсон» Макса Бірбома (1911). У цих текстах герой-денді завершує свою еволюцію від богемного художника до витонченого естета. Основні лейтмотиви – штучність, особа і маски, боротьба проти вульгарності та несмаку. Денді-естет активно проповідує свою ідеологію (просвітницькі лекції Уайльда) або виступає в ролі покровителя художників: Робер де Монтекс'є постійно патрунував багатьох діячів.

Зазначимо, що «Золотою добою» дендизму вважають ХІХ століття, «оскільки саме в цей період, спочатку в Англії і дещо пізніше у Франції, сформувався певний культурний канон, який полягав у поєднанні трьох чинників: мистецтві вдягатися, манері поведінки й особливій життєвій філософії» [3].

Поряд із зовнішніми проявами дендизму – манерою одягатися і поводити себе у суспільстві, слід наголосити на таких характерних прикметах дендистського стилю життя, які можна означати як «дендистський хронотоп» і фланерство.

Щодо «дендистського хронотопу», то тут усі дослідники однозначно ідентифікують денді як тип, що від початку свого існування в суспільстві асоціюється виключно із західними індустріальними містами, зокрема європейськими містами [16]. «Дендистський хронотоп» вибудовується шляхом актуалізації типових локусів, пов'язаних із щоденним суспільним життям денді – клуби, салони, бали тощо, тобто ті місця у соціальному просторі міста, де денді мали аудиторію і могли справляти враження.

Серед локусів, з якими пов'язане перебування денді у суспільному просторі, особливого значення набуває локус бульвару, який, своєю чергою, пов'язаний з практикою фланерства – гуляння бульваром задля розваги та отримання задоволення від спостереження міського життя.

З цієї нагоди у статті «Художник сучасного життя» (1863)

LITERARY STUDIES

Ш. Бодлер зазначав: «Натовп – його стихія, так само як повітря – стихія птахів, а вода – стихія риб. Його пристрасть і покликання в тому, щоб злитися з натовпом. Безкорисливо допитлива людина, ненаситний спостерігач відчуває величезну насолоду, змішуючись і зливаючись з людською масою, з її метушнею, рухом, летючої мінливістю та нескінченністю. Жити поза домом і при цьому відчувати себе вдома усюди, бачити світ, бути в самій його гушавині і залишитися від нього прихованим – ось деякі з радощів цих незалежних, пристрастних і самобутніх натур, які наша мова безсила вичерпно описати. Спостерігач – це принц, всюди зберігає інкогніто» [5].

Головну якість фланера критики і науковці одноставно вбачають у невимушеності. Відсутність метушливості в рухах фланера, повільність і неквапливість, естетство проявляється і у виразних засобах: одязі, тростині, капелюсі, жестах і відточених позах. Як зазначає О. Вайнштейн (2005), «в дендистському костюмі "La sprezzatura" дається взнаки у свідомо недбалих деталях: розстебнутий нижній гудзик жилета, трохи поношений одяг, ніби випадково й поспіхом зав'язана шийна хустка ... Весь зовнішній вигляд покликаний свідчити про те, що весь ансамбль склався сам собою, без особливих зусиль. У реальність за цим стоять багатогодинні консультації з кравцями, сесії перед дзеркалом, тренування з зав'язування вузлів на шийній хустці або особисті уроки слуги з чищення черевик – все це повинно залишатися за кадром. Одягнувши костюм, денді забуває про нього і тримається надзвичайно вільно і природно» [7]. Сам фланер – візуально непримітний, оскільки у XIX ст. стали носити чорне довге пальто, а європейська мода назагал перестала захоплюватися буянням барв і ступила на шлях строгості і скромності. Тому фланери одягалися переважно дуже просто – адже їх головною метою було спостереження, а не виставлення на показ самих себе.

У сучасній науковій трактовці фланерство (*Flânerie*) як діяльність – це «більше, ніж просто прогулянки», «це просторова практика конкретних об'єктів: внутрішніх та зовнішніх громадських просторів міста». Фланерство пов'язане з містом, а фланер – з прогулянками містом. За твердженням М. де Серто [15], подорож є суттю існування фланера на вулиці, оскільки прогулянки є «елементарною формою [досвіду] міста».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням

LITERARY STUDIES

отриманих наукових результатів. Літературна традиція дендизма, за спостереженням О. Вайнштейн, зародилася на початку XIX століття в культурі романтизму і набула масового характеру до кінця 1820-х років, коли була запущена серія «модних» романів видавця Генрі Коулберна. Ці романи, в яких денді були головними героями, сприймалися як підручники хорошого тону і світських манер. Завдяки їх сенсаційному успіху денді швидко перетворився вже не тільки на соціальний, а й на літературний тип, а дендистський хронотоп – салон, клуб, бал, опера – на звичні декорації цього жанру. У «модних» романах була детально відпрацьована система дендистських цінностей і стилю, що зробило можливим масове наслідування книжковим героям в повсякденному житті. У той же час денді неодноразово стають об'єктом сатири в гравюрах Д. Крукшенка, в творах Джейн Остен і пізніше – Діккенса. Дендизм безперервно взаємодіє з літературою, підживлюючись від неї і, своєю чергою, збагачуючи її.

Однак в Англії з 30-х років XIX століття розвиток дендизму починають блокувати через консервативні настрої, які виходять від журналу «Fraser's magazine». І хоча дендистські типи ще миготять на сторінках романів середини століття, в цілому культура «красунчиків» і «чепурунів» втрачає суспільну значимість. Дендизм стає об'єктом сатири Карлайля в його романі «Перекроений кравець», а згодом – у творах Теккерея. Вікторіанський пуризм забезпечує остаточне «гальмування» дендизма в Англії аж до 1880-х років, які відкривають епоху декадансу.

Новий етап у розвитку дендизму був пов'язаний з творчістю авторів другої половини XIX і межі XIX–XX століть – Ш. Бодлера, О. Уайльда, Ж.-К. Гюїсманса. У цей час денді усвідомлюється як тип героя, визнається естетичним і героїчним символом часу, а дендизм перетворюється в об'єкт естетизації і теоретичних побудов. Для письменників-декадентів денді був ніби виведений за рамки нормального життя суспільства, бо він протиставляє себе цінностям суспільства як таким, його приваблює все неприродне і ускладнене, а також те, що визнається оточуючими ефемерним і недовговічним. У такому трактуванні дендизм перетворюється в форму протесту, звільнення і самоідентифікації, спробу вирватися зі світу звичайних людських відносин і почуттів, а орієнтація денді-

LITERARY STUDIES

художника на штучність починає визнаватися його основною перевагою. Видаючи створені ним світи за «реальну дійсність», мистецтво створює новий порядок, що протистоїть хаосу світу.

Зазначимо також, що в літературі дендизм знайшов своє вираження в особистостях деяких письменників, а також героїв. Попри те, що історія не зберегла імена всіх модників XIX століття, з відомих людей до денді відносять Джорджа Байрона, Оскара Уайльда, Шарля Бодлера, Обрі Бердслея, Робера де Монтеस्क'є, Уолтера Патера, Габріеле д'Аннунціо, Михайла Кузміна, Сальвадора Далі та багатьох інших.

Не меншу популярність послідовники Джорджа Браммелла отримали безпосередньо в художніх творах. Окрім знайомого усім Євгенія Онегіна, явними денді є Тремен з однойменного роману Роберта Уорда, лорд Генрі з «Портрета Доріана Грея» Оскара Уайльда, Пелем з роману «Пелем, або Пригоди джентльмена» Едварда Бульвер-Літтона, сер Персі Блейкні з «Червоного первоцвіту» Емми Орці і інші.

Таким чином, можна стверджувати, що в літературі дендизм проявився у кількох іпостасях – таких, як поява художніх творів, у центрі яких був денді, який був здебільшого програмним або ж, навпаки поставав у сатирично-протескному вигляді; написання філософських трактатів про дендизм (Бальзак, Барбе д'Оревільї і Бодлер); і, нарешті, існування чималої когорти письменників, які практикували дендизм як стиль життя.

Водночас нерідкими були й письменники, в яких дендистські теми і мотиви з'являлися внаслідок їх уваги до відображення правди життя, соціокультурних і літературно-мистецьких «трендів» свого часу, характерних явищ національного життя. Одним з таких письменників був А. Конан-Дойл.

А.С. Семенова (2009) виокремлює п'ять рівнів втілення дендизма, поєднання яких утворює соціокультурний тип денді. Перший пов'язаний із зовнішністю, зовнішнім виглядом, вестиментарним кодом, тим, що відповідає поверхневому сприйняттю дендизма як моди в одязі. Другим рівнем ми можемо вважати більш «широкий радіус» мовленнєвого оточення, представлений зазвичай кімнатою / кабінетом героя / автора. Третій рівень пов'язаний з поведінковими настановами і проявами дендизма, що демонструються «характером» денді. Четвертий рівень також пов'язаний із зовнішніми проявами

LITERARY STUDIES

дендизма, проте представляється вже більш складним для копіювання – це мова, особливості мови / листи денді. П'ятий рівень пов'язаний з реалізацією дендистських тем і мотивів в житті, художньому творі письменника або з їх рефлексією в дослідницькій праці [10].

Дендизм як характерний прояв англійської культури знайшов своє відображення у літературно-художніх доробках Конан-Дойла, який спромігся внести у свої твори неповторний колорит національного життя.

Яскравий, незабутній образ Шерлока Холмса наділений типово англійськими рисами: закритість, місцями навіть манірність, іноді нудьга і байдужість до світу (знаменитий англійський сплін), іноді невгамовна енергія, іноді самомилування. При цьому Шерлок Холмс постає як уособлення ідеалу джентльменства – сформованої саме в Англії моделі елітарної маскулінної поведінки – особливого типу маскулінності, питомим для якої є джентльменський етос.

Денді як характерний англійській соціопобутовий тип і дендизм як специфічна культурно-побутова практика пов'язана з двома конкурентними підтипами – «красені» та «спортсмени». «Красені» стежать за модою, є істинними естетамі, не сприймають грубі розваги. Вони обирають для себе романтичні сценарії долі. «Спортсмени» ж вміло поєднують елегантність і силу. Вони захоплюються полюванням, верховою їздою, боксом, боротьбою.

Поезія сучасного письменникові англійського життя знайшла своє відображення і в **моделях поведінки** героїв творів А. Конан-Дойла, які перегукуються з моделями поведінки, що позиціонуються як характерні для дендистського стилю життя.

Аналізуючи британський варіант дендизму доречно згадати про **фланерство**, яке становить властивий денді соціокультурний тип поведінки. Враховуючи, що з плином часу поняття «фланер» отримало цілу низку асоціацій (це і людина, яка намагається отримати задоволення, і міський експерт, і просто поціновувач вуличного життя) можна говорити про Шерлока Холмса як про фланера.

Шарль Бодлер у своєму есе «Художник сучасного життя» (1863) наголошував, що «... фланера веде випадкова примха. Міський простір – карта його бажань, безперервна знакова поверхня, топографічна проекція його потоку свідомості. Він

LITERARY STUDIES

читає карту своїм тілом, помічаючи пунктиром кроків свої довільні маршрути». Відомий німецький філософ і культуролог Вальтер Беньямін підкреслює спостережливість фланера, близьку до рефлексії творчої особистості. Характеризуючи ліричного героя Бодлера в книзі «Париж, столиця XIX століття», він визначає фланера як городянина, «заінтригованого драмами міського життя, цінителя його таємниць і задоволень» [12], якому вдається мимоволі фокусувати свою увагу на дрібницях і деталях, які не помітних для загалу.

Остання з характеристик чи не найповніше відповідає типу поведінки, втіленому у Шерлок Холмсі як городянину, заінтригованому кримінальними драмами лондонського життя і розгадками його таємниць.

Таким чином, простором «фланерства» знаменитого нишпорки стає міський простір Лондона – мегаполіса, який на початку XX століття англійці проголосили «домом світового ринку, міжнародним фінансовим центром, столицею світової Імперії, місцем зустрічі людей майже усіх рас і національностей». Для Шерлока Холмса міський простір Лондона – це простір злочину, а його нишпорення лондонськими вулицями – це збирання різноманітної інформації для боротьби зі злом.

Окрім мандрів лондонськими вулицями, що становлять своєрідну рефлексію дендистського фланерства, зв'язок з цим характерним породженням англійського суспільно-побутового життя реалізується через актуалізацію специфічних **локусів** (конкретних місць у фізичному просторі Лондона).

Серед них – **клуби**, щодо яких в Англії виробилася особлива естетика й етикет і які стали характерною рисою англійського світського способу життя. Антуан і Жозеф Гонкури жартували з цього приводу: «Якщо два англійці опиняться на безлюдному острові, що вони перш за все зроблять? Заснуть клуб!».

Перші клуби зародилися в Англії в XVI столітті як розважальні заклади. Достеменно відомо, що в Лондоні на початку XVII століття існував клуб «Фрайді Стріт», членом якого був сам Вільям Шекспір. Наприкінці XVII століття з'явилися політичні клуби: *White Club* і *Brook's Club*. У XVIII столітті – «клуби за інтересами»: літературні, спортивні (в тому числі перші в світі клуби для гольфу), любителів мистецтва, азартних ігор та інших занять.

У творах А. Конан-Дойла локус клубу як місце світського

LITERARY STUDIES

проведення часу зустрічається у цілій низці творів. В оповіданнях про Шерлока Холмса локус клуба згадується у зв'язку з кількома ключовими персонажами. Так, випускник Ітона полковник Моран, друга найбільш небезпечна людина у Лондоні після професора Моріарті, є членом вигаданого англо-індійського клубу, Танкервільського клубу і Карточного клубу Багатель. Молодий аристократ Рональд Адер любив грати у віст і регулярно грав в декількох клубах на гроші. Одного разу він виграв цілих 420 фунтів стерлінгів в партнерстві з полковником Себастьяном Мораном, однак відмовився віддати останньому його частину виграшу, оскільки запідозрив полковника у нечесній грі, за що й був убитий. Старший брат Шерлока Холмса, Майкрофт, є одним з членів-засновників клубу «Діоген» Уайтхолл, який об'єднує найбільш нетовариських людей Лондона. Танкервільський клуб згадується в оповіданні «П'ять апельсинових зерен» ("The Five Orange Pips") тощо.

Цікаво, що у наведеному фрагменті поряд з клубом згадується й така лондонська локація як **the Mall** – сьогодні вулиця в лондонському районі Вестмінстер, що зв'язує Букінгемський палац з Трафальгарською площею. У XVII–XVIII століттях це було модне місце для прогулянок, з обох боків обсажене деревами [78], одне з втілень топосу Бульвару.

Одним з конститuentів дендистського дискурсу творчості А. Конан-Дойла є й образ Шерлока Холмса, який є не просто типовим представником т. зв. 'вікторіанського детективу' – жанру, який зазнав неабиякого розвою в добу пізнього вікторіанства, але й відображає деякі аспекти дендистської проблематики.

Вище вже наголошувалося, що у ньому легко впізнаються риси фланера-денді. Водночас образ Шерлока Холмса, як і естетика усіх оповідань цього циклу, поєднує у собі прикмети кількох літературно-мистецьких напрямів і течій, питомих для II пол. XIX – поч. XX ст. Не аналізуючи докладно естетичних складових образу Шерлока Холмса, зазначимо, що успіх його як персонажу зумовлений насамперед впливом *неоромантизму*. Завдяки своїм дивовижним аналітичним здібностям, Шерлок Холмс може розглядатися як своєрідне втілення ніцшеанської ідеї 'надлюдини', яка відкидає звичайні норми суспільства і моралі: у Холмса (як у більшості героїв декадентської

LITERARY STUDIES

літератури) немає сім'ї, яка займала одну з головних позицій в системі вікторіанських цінностей; він не має друзів і не підтримує зв'язків зі своїми родичами (окрім брата Майкрофта, що наділений такими ж винятковими аналітичними здібностями і духом авантюризму). Він веде усамітнений спосіб життя, ніде не працює, заповнюючи дозвілля хімічними дослідженнями (у цьому можна вбачати своєрідну данину розвою природничих наук, що було характерною прикметою того часу) та грою на скрипці (естетизм). Його діяльність приватного детектива продиктована намаганням **подолати декадентську нудьгу** – знаменитий англійський сплін, заповнивши своє існування активною дією. Холмс – різнобічно розвинена особистість. Водночас талановитий скрипаль (професійно грає на скрипці, навіть сам створює музичні п'єси), гарний боксер, вправний фехтувальник, вмілий актор, блискучий хімік, він присвятив життя кар'єрі приватного детектива. Розслідуючи різні справи, якими забезпечують його клієнти, Холмс спирається не тільки на букву закону, але здебільшого на свої принципи, котрі у низці випадків замінюють бюрократичні параграфи. Інколи Шерлок Холмс дозволяє людям, що скоїли злочин, уникнути покарання («Вбивство у Еббі Грейндж»). Холмс не є полісменом або офіцером Скотланд Ярда. Він служить не державі з її чиновницьким апаратом, а людям, що до нього звертаються. Мета Холмса не звіт начальству чи підвищення по службі, а перемога у двобої зі злочинцем, реалізація себе як професіонала. Його неможливо принизити, як принижує кожен черговий префект Парижа комісар Мегре у поліцейських романах француза Жоржа Сіменона.

Самотній і незалежний мисливець, Шерлок Холмс покладається тільки на себе і свою майстерність, заробляє свій хліб своєю майстерністю і не чекає від держави милості – пенсії, щоб купити малесенький будиночок на Луарі і кожного дня аж до самої смерті вудити рибу.

На схилі років Холмс, залишивши справи, їде в провінцію, у графство Суссекс, щоб займатися бджолярством і писати книгу, а поміж іншим знищить німецьку шпигунську мережу і врятує в черговий раз рідне королівство.

Привабливість образу Шерлока Холмса на п'ятдесят відсотків полягає саме у його незалежності від людей та обставин. Холмс залежить лише від своїх принципів, а обов'язок

LITERARY STUDIES

Його полягає у дотриманні цих принципів. Така позиція надає постаті легендарного детектива чарівливої неоромантичної самотності. Чинownik не може врятувати світ. Йому можуть наказати світ врятувати. Тоді це буде не його власне рішення, а наказ начальників. Шерлок Холмс кілька разів рятує окремих людей і людство за власним рішенням.

Висновки і перспективи дослідження. Своєрідний статус головного героя холмсіани закладає національну специфіку англійського класичного детективу, де «стрижнем, що організує сюжетні схеми і рух подій у творі», являється детектив, який служить не в поліції, а є абсолютно незалежним у своїх пошуках». Лінію незалежного детектива Шерлока Холмса продовжить у класичному англійському детективі у Честертоні патер Браун, а в Агати Крісті – чарівний Еркюль Пуаро і симпатична стара панна міс Марпл.

Шерлок Холмс є втіленням усіх чеснот джентльмена вікторіанської доби, починаючи від, за словами доктора Ватсона, «майже котячої охайності» в одязі – «ви знаєте мої скромні потреби – трохи хліба і чистий комірць» до ґрунтовних принципів джентльменства – стриманості, вишуканих манер, уміння панувати над собою і над життєвими ситуаціями, у які потрапляє, відданості незмінним звичкам, вміння зберігати спокій за будь-яких обставин.

Джентльменським є ставлення Шерлока Холмса до жінок. Він визнає таланти і здібності Айріні Едлер, навіть захоплюється нею: «І все ж одна така жінка для нього існувала, це була покійна Айріні Едлер, особа з сумнівною й не зовсім бездоганною репутацією». Холмс співчуває маленькій місіс Сент-Клер: «Страшенно не хочу зустрічатися з нею, Ватсоне, бо поки що нічого не можу повідомити їй про її чоловіка». Намагається врятувати дівчину, що закохалася у негідника: «Мені було її шкода. Я на певну мить уявив її своєю донькою».

Ексцентричність поведінки та ексцентризм як невід'ємна складова способу життя Холмса аж ніяк не применшує його ролі як джентльмена. У британській традиції джентльменства ексцентризм сприймається майже за необхідну рису.

Отже, досконалий джентльмен вікторіанської доби містер Шерлок Холмс, улюбленим заняттям якого є «поринання у старі книжки та музичні імпровізації», протистоїть і перемагає не банальних злодюжок-крадіїв, дрібних шахраїв і примітивних

LITERARY STUDIES

дурисвітів, а носіїв сублимованого Зла. «Досі моя розшукова робота обмежувалася цим світом. В міру своїх скромних сил я боровся зі злом, але кинути виклик самому прабатькові Зла було, з мого боку, мабуть, занадто великим зухвальством», – сказав Холмс у повісті «Собака Баскервілів». Втім, саме Холмс бореться зі Злом з великої літери, надаючи кожному читачеві «потужну позитивну енергію віри в Добро з великої літери, наповнюючи їх душі солодким тремтінням дотику до таємниці».

Таким чином, дендистська проблематика, представлена у різножанрових і різних за своєю тематикою творах А. Конан-Дойла, є результатом прагнення письменника якомога повніше виразити зміст національного життя на певному етапі соціально історичного розвитку. Ця проблематика реалізується багатоаспектно за рахунок розробки таких сторін феномену дендизму як манера одягатися, манера поводитися у світському товаристві, а також шляхом актуалізації дендистського хронотопу і питомих для нього локусів.

References:

- [1] Аронсон О. (2002) *Богема: Опыт сообщества (Наброски к философии асоциальности)*. Москва.: Фонд. «Прагматика культурь».
- [2] Барт Р. (2000) Дендизм и мода. *Художественный журнал*, Вилучено з: <http://moscowartmagazine.com/issue/69/article/1473>
- [3] Безугла Р. І. (2017) Дендизм як культ візуальної демонстративності та підґрунтя «гламурної філософії». *Культура і сучасність: Альманах*. № 2. Київ: Міленіум, 40-45.
- [4] Веньямин В. (2012) *Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. Учение о подобии. Медиаэстетические произведения*. М.: РГГУ, 190-234.
- [5] Бодлер Ш. (1997) Денди. Поэт современной жизни. Цветы зла. Обломки. Парижский сплин. Искусственный рай. Эссе, дневники. Статьи об искусстве. 814-818.
- [6] Вайнштейн О.Б. (2005) *Европейский дендизм XIX века: Литературная традиция и поэтика поведения: Автореф. дис...доктора филол. наук:10.01.05*. Москва.
- [7] Вайнштейн О.Б. (2005) *Денди: мода, литература, стиль жизни*. М.: Новое литературное обозрение.
- [8] Венедиктова Т. (2022) Зачем нужны денди? Вилучено з: <https://arzamas.academy/materials/500>
- [9] Денді (1971) *Словник української мови: в 11 томах*. Т. 2. 242.
- [10] Семенова А.С. (2009) Дендизм как социокультурный мотив в поведении и творчестве русских писателей 1810-1870-х годов: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.01. Санкт-Петербург.
- [11] Сливчук А.А. (2014) Лингвокультурный типаж «денди» в романе

LITERARY STUDIES

- О. Уайльда «Портрет Дориана Грея». Вилучено з : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92976/62-Slivchuck.pdf?sequence=1>
- [12] Уилсон Е. (2012) Облаченные в мечты: мода и современность: Новое литературное обозрение.
- [13] Хабета І. (2012) Шарль Бодлер та "релігія дендизму". Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, Вип. 20 (Ч. 2). 189–195.
- [14] Bloom H. (2004) The Western Canon: The Books and School of the Ages. New York: Harcourt Brace & Company.
- [15] Breward C. (2009) The hidden consumer. Masculinities, fashion and city life 1860–1914. Manchester: Manchester UP.
- [16] Dandyism: Beyond Fashion. Вилучено з: <http://www.gbacg.org/costume-resources/original/articles/dandy.pdf>
- [17] Stanton D. (2008) The aristocrat as art. New York: Columbia UP.